

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Derste Uykulamaya Son...

NTV televizyonunun Ağustos ayında verdiği bir habere göre İngiltere’de hocalara profesyonel aktörler tarafından konuşma dersleri verilecekti. Yapılan araştırmalar, öğrencilerin ders sırasında uyuklamalarını hocaların ses tonu ile ilgili olduğunu ortaya çıkarmış. Belki anımsarsınız, ben bu sayfalarda uyutucu hocaların derslerini kasete çekip uyku ilacı olarak piyasaya sürmeyi zaten önermiştim; ama bu haberi duyunca fikrimi değiştirip konuya çok daha yapıcı bir gözle bakmaya başladım. Benim ODTÜ’de verdiğim derslerde uyuyanların (arada sırada horlama sesleri de duymadım değil) ses tonuyla ilgili olabileceği doğrusu aklıma gelmemişti; ama eğer böyle bir eğitim bizim okullarımızda da başlatılırsa ben hazırım. (Hoca olarak Discovery kanalda gösterilen belgeselleri Türkçeleştiren İstanbul Şehir Tiyatroları Genel Müdürü Mazlum Kiper benim ilk seçeneğim olur.)

Beni korkutan şu ki, sanırım hocaların eğitimi ses dersleriyle sınırlı kalmaz. Bir

de bakarsınız uzman hocalar nasıl giyineceğimize tutun, saçlarımızı nasıl tarayacağımızı (veya Tanrı korusun ne rengine boyatacağımızı) öğretmeye kalkar. Okullar hoca alırken, eli ayağı düzgün adaylar göbekli veya kel olanlara nazaran daha çok tercih edilir. (Eğer böyle bir uygulama bizim gençliğimizde olsaydı ben şimdi yaşamımı bisiklet tamircisi olarak kazanıyordum.)

Bize göre, İngilizlerin başlattığı eğitime biz hocalardan daha çok futbolcuların ihtiyacı var. Burada sadece ses tonundan daha çok açıklamaların içeriği önemli. “Kazanmamız gerekiyordu, kazandık ve 3 puan aldık. Yolumuza devam edeceğiz” Herhalde maça kaybetmek için çıkılmıyor (şikeler hariç, tabii); kazananın 3 puan aldığını da bilmeyen zaten yok. İyi bir eğitim sonunda şu tür sözleri duyabilmek ne güzel olur: “Maçtan önce karşı takımın kasetlerini dikkatle inceledim. Kendisini tutmakla sorumlu olduğum Ahmet’in çalım atarken önce daima sağa kaçtığına farkına vardım. Hiç yutmadım tabii; ne zaman öyle yapsa beni karşısında buldu. Gol atmayı bir tarafa bırak, kaleye tek bir şut bile attırmadım.” Üstelik para açısından biz hocalar gibi sıkıntı çekmeyen futbolcularımız, ligin verdiği hocalara ilaveten özel hocalar da tutabilirler.

Bu konuda astronotların futbolcularından pek farkı yok. İlk fezaaya çıktığı günlerde kapsülün penceresinden dışarıya göz atan astronotun ağzından duyduğumuz 10 kelimedenden 8’i “Beautifuuuuuuuul!” (Güzeeeeeeeeel !) idi. Kardeşim, güzel ama nasıl güzel yani? Yeni oluşan bir okyanus dalgası gibi mavi? Gökkuşağı

gibi renkli? Hele ufak meteorlardan yansıyan ışık karanlıkta dans eden ateş böceklerini hatırlatmıyor mu? Ders alıp almadığını bilmiyorum; ama fezaaya son çıkan Piers Sellers bu konuda büyük ilerleme kaydetmiş. Bu Ağustos ayında 350 km yüksekten Hazar Denizi’ne bakan bu kültürlü astronot aşağıdakilere şu mesajı göndermiş: “Ben bir rüyadayım- kimse beni uyandırmıyın”.

DNA’ya Dikkat

Son yıllarda uygulanmaya başlanan DNA testleri haksız yere mahkum olmuş birçok kişinin temize çıkmasını sağlayarak adalete büyük hizmet sağlıyor. Bu testlerde hata payının milyarda bir kadar küçük olması güven verici; ama dikkat edilmezse trajik hatalar da yapılıyor. Örneğin, ABD’nin Virginia eyaletinde Jeffery D. Ban adında bir genetikçi, 18 yıl önce hüküm giyen bir mahkumun suçsuz

olduğunu DNA analizi yoluyla kanıtlamış. Fakat bir kaç yıl sonra yapılan bir inceleme, Ban'ın analiz ettiği örneğin kesin bir karar verebilecek kadar büyüklükte olmadığını ortaya çıkarmış. Şüphelenen müfettişler o laboratuvarında yapılan diğer 123 analizi mercek altına yatırmışlar; ama benzer bir hataya rastlamamışlar. Her yeni teknolojiye olduğu gibi bu konuda da dikkatli olmak gerekir.

Seks Kaç Para?

Bizim de bu sayfalarda sık sık gündeme getirdiğimiz gibi hayvan davranış bilimi başını aldı yürüdü. Hesap yapan kuşlar, dolandırıcı maymunlar, dans aracılığı ile arkadaşlarına nektarın nerede olduğunu anlatan balerin arılar- bu tür marifetleri bilimsel dergilerde olduğu kadar günlük basında da yer almaya devam ediyor. Geçenlerde asistanım Didem'in New

York Times'tan bana aktardığı bir habere göre, Yale Üniversitesi'nde ekonomist Keith Chen ve psikolog Laurie Santos, capuchine türü maymunlara para kavramını öğretmişler. (Capuchine'ler ufak bir bebek büyüklüğünde uzun kuyruklu bir maymun türüdür.) Maymunlar ortası delik metalden yapılan parayı kullanmakta büyük beceri sağlamışlar, ama ekonomiden pek çıkmadığım için sizlere ayrıntılı bilgi veremeyeceğim (Lütfen yazının sonundaki kaynağa bakın). Ama iki şeyi anlatmak için ekonomist olmak gerekmiyor: Maymunlar mal pahalıysa az alıyor ucuz olursa çok alıyormuş. Ah, biz küçükken bana birisi bu kuralı öğretseydi, şimdi

karbon kadrolu bir bisikletim olurdu. İkinci öğrendiğim şeyi uygulamaya hiç niyetim yok: Araştırmacılar aç gözlü bir maymunun para için seks sattığını bile izlediklerini söylüyor.

Bu gidişle maymunların bilim adamlarına "Önce parayı bastır, sonra inceleme yap" kabilinden laflar edeceği gün gibi aşikar. Ya bir de belgesellerde baş rolü oynayan hayvanlar görüntü başına astronomik meblağlar isteseler? Bize kalırsa, İnternet'te banka işlerinizi hallederken kedi veya köpeğinizin sizi gözlemediğinden emin olun.

Atomik Ekoloji?

Ekolojinin girmediği ve ortaklık yapmadığı bir alan kaldı mı dersiniz, hayır diyemem. Popülasyon Ekolojisi, Kimyasal Ekoloji, Ekosistem ekoloji, Deniz Ekolojisi, Fizyolojik Ekoloji, Dinsel Ekoloji, Ekoloji Felsefesi, Psikolojik Ekoloji, Kültürel Ekoloji, vesaire, vesaire... Biz bu iş nereden son bulacak derken Nature dergisinde "Atomik Ekoloji" başlığını görünce işin bu radeye geldiğine şaşırırdım doğrusu. Merak etmeyin, atomik ekolojinin ekolojik atom bombası yapmakla bir ilişkisi yok. Kuşların göç sırasında nasıl ve nelerde beslendiklerinin belirlenmesi büyük uğraşlar ve paralar gerektirdiği için bu konuda bildiklerimiz oldukça azdır. Bilim adamları kuşların tüylerinden aldıkları örneklerin atomik spektrasına bakarak bu bilgilere ulaşmayı başarmışlar.

Atomik Ekolojinin diğer bir uygulaması balinalarla ilgili. Balinanın derisi üzerinde bizim kafamızda oluşan kepeğe benzer tabakalar oluşur. Bilim adamları mutfakta kullandığımız bir kepeğe benzeyen bir aleti kullanarak bu tabakalardan aldıkları örneklerin (tabi balınayı kızdırmadan) aynı kuş türlerinde olduğu gibi spektrasını inceleyerek hayvanın nasıl beslendiğini ortaya çıkarmışlar.

Genç okuyucularımızı şimdiden uyarıyoruz. "Anneciğim, merak etme okulda

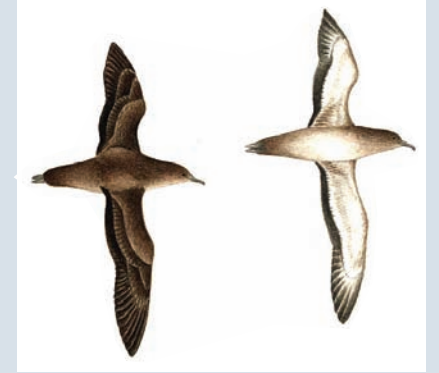

hep sağlıklı şeyler yiyeyeceğim" deyip paranızı abur cubura harcıyorsanız, yakın gelecekte saçınızdan, veya varsa kepeğinizden, alınacak bir örnek sayesinde anneniz ne yaptığının farkına varır.

Şaka bir yana, ne kadar yazık değil mi? Yaşamın özünü simgeleyen, felsefeden tutun Atom fiziğine kadar her türlü akademik disiplinle ortaklık yapan ekoloji bilimi, hâlâ üniversitelerimizin çoğunda okutulmuyor.

Görünüşe Aldanma

Ben lisans öğrencisiyken ABD'nin Oregon eyaleti kıyılarında sık sık dolaşırdım. Oralarda çok sevdiğim mütevazı görümlü, bizde Yelkovan adıyla bilinen ufak bir kuş vardı. Meğerse benim bu mütevazı kanatlı arkadaşım olası bir dünya uçuş şampiyonasında birinci sıraya oturacak kadar marifetliymiş. Yabanda büyük baş

hayvanların boyunlarına halka takarak takip etmek kolaydır; ama yelkovan gibi ufak bir kuşa böyle bir yöntem uygulamak tabii ki imkansız. Fakat son yıllarda icat edilen teknoloji harikası bir çip sayesinde yelkovana takılan 12 gram ağırlığında bir alet kuşun izlediği rotayı, balık tutmak için kaç metreye daldığını ve hava koşullarını kaydediyormuş. Çalışmayı yürüten California Üniversitesi'nin Santa Cruz kampusundan Prof. Scott Schaffer, verileri incelerken neredeyse dilini yutacakmış. Yelkovan bir yılda Yeni Zelanda, California, Oregon ve Alaska arasında tam 64.000 km.lik bir uçuş yapmış. Tabii doping yapmadan.

Notlar ve Kaynaklar:

Astronot için bakınız: (MSNB.com, 9 Haziran, 2006). Futbolcular için herhangi bir maçtan sonraki röportajları dinlemeniz yeterli. Seks satan maymunlar için: New York Times Magazine. Haziran 5 DNA analizi için: Discover. Temmuz 2006 s.54-58. Kuş Göçleri: Bilimsel makale Proceedings of National Academy of Sciences dergisinin bir sonraki sayısında çıkacak. Özet için: <http://news.nationalgeographic.com/news/bigphotos/4083751.html>